

Sportpedagogiek in de praktijk

Zicht op het pedagogisch klimaat

Voor de docent LO is het pedagogisch klimaat in de klas het primaire werkterrein. In het artikel van Nicolette Schipper van Veldhoven wordt het belang aangegeven van een veilig sport- en beweegklimaat voor jongeren. Er vindt onderzoek plaats naar het creëren hiervan. De docent LO heeft als taak dit in zijn lessen te bewerkstelligen. Het is één van de competenties van het *beroepsprofiel*. De docent LO heeft een pedagogische verantwoordelijkheid in zijn les (microniveau). In dit artikel enkele ervaringen uit de praktijk over het krijgen van een pedagogisch klimaat in de klas.

TEKST MAARTEN MASSINK

Beroepsprofiel

Het realiseren van een goed pedagogisch klimaat is de belangrijkste opdracht voor de docent LO. Daaruit ontstaat veiligheid die een voorwaarde is voor leren. Hoe houd je 'voeling' met de klas? In sommige klassen is de sfeer direct zichtbaar en merkbaar. Er is geen 'plezier' als de fysieke en/of sociale veiligheid in het geding is. Als leraar merk je dit aan de deelnamebereidheid van leerlingen. Het is belangrijk bij verminderde deelnamebereidheid te achterhalen wat hiervan de oorzaak is. Het kan gelegen zijn in een (fysiek of sociaal) onveilig klimaat. Soms is dit zichtbaar in slecht functionerende klassen. Het probleem van veiligheid in de klas kan bij meerdere vakken spelen. De kans is groot dat het bij LO het meest/snelst zichtbaar wordt.

Beroepscompetentie 4.2; De leraar heeft pedagogische verantwoordelijkheid.

De leraar is verantwoordelijk voor het realiseren van een veilige en stimulerende leeromgeving in de lessen lichamelijke opvoeding. Door zijn leerlingen te stimuleren, te motiveren en te begeleiden, zorgt hij ervoor dat zij zich sociaal-emotioneel en moreel verder kunnen ontwikkelen. (Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding (2011) JLF, Zeist).

In het beroepsprofiel staat wat de docent moet doen om aan de beroepsstandaard met betrekking tot pedagogische verantwoordelijkheid te voldoen. In het kort gaat het om signaleren van het sociale klimaat, veiligheid creëren, positieve persoonlijke ontwikkeling begeleiden, evalueren van de aanpak, gedragsproblemen signaleren en een plan opstellen bij belemmeringen.

Het begint bij de beeldvorming van het sociale klimaat.

Om te voldoen aan deze beroepsstandaard moet de leraar het volgende doen:

- *hij vormt zich een goed beeld van het sociale klimaat in een groep binnen bewegingssituaties. Op basis hiervan ontwikkelt hij benaderingen om het zelfstandig en verantwoordelijk werken van leerlingen te bevorderen. (Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding, (2011), JLF, Zeist.)*

De klas komt binnen. Het programma voor de les staat op het bord. De docent LO voelt spanning bij sommige leerlingen. Vier leerlingen komen aan het begin van de les naar de docent. Eén voelt zich niet zo goed vandaag en doet liever niet mee. De tweede is gevallen met de fiets en heeft een schaafwond op haar knie. De derde zegt ruzie te hebben met twee leerlingen uit de klas en niet met hen samen in een groepje te willen als er teams worden gemaakt voor spel. De vierde zegt vandaag geen gymkleding te hebben meegenomen (vergeten) en daarom niet mee te willen doen. Terwijl de docent dit aanhoort ziet hij vanuit zijn ooghoeken dat drie leerlingen duwend en trekkend aan elkaar de zaal binnen komen. Het gaat er ruw aan toe. Een van deze leerlingen komt vragen of hij vast een bal mag om te voetballen.

Het is duidelijk voor de docent dat hier leerlingen in de klas zitten voor wie bewegen en sport *in deze setting* iets is dat ze willen vermijden. Spelen met elkaar vraagt vertrouwen. Dat is niet in iedere klas vanzelfsprekend maar moet (zorgvuldig) worden opgebouwd en (actief) onderhouden. Lichamelijke activiteiten maken leerlingen meer zichtbaar/kwetsbaar dan activiteiten in de andere vakken waar ze vooral zitten achter hun tafeltjes. Beweeggedrag bij LO is meer confronterend.

Bewegen en sport is niet voor iedereen vanzelfsprekend 'leuk'. Bij clubs en verenigingen komen de leden bij elkaar die in ieder geval gemeen hebben dat ze de activiteit leuk vinden om te doen, anders kiezen ze wel een andere club of activiteit. Op school is de setting van de klas gebaseerd op deter-

minatie van cognitie (vmbo kbl/bbl/tl/havo/vwo), niet op grond van belangstelling voor bewegen en sport. De ambitie van het vak LO is leerlingen laten kennismaken met verschillende beweeg- en sportactiviteiten (veelzijdige bewegingservaring). Dat betekent dat leerlingen ook activiteiten ('moeten') doen (mee kennis maken) waar ze misschien zelf in eerste instantie niet voor zouden kiezen. Als dat ook nog moet gebeuren in een omgeving waar ze zich niet op hun gemak voelen of zelfs onveilig dan zoeken de leerlingen zelf een uitweg.

De klas komt binnen. Het programma voor de les staat op het bord. De docent zet vast materiaal klaar. Een paar leerlingen vragen of ze nog kunnen helpen met klaarzetten en willen alvast aan de gang. Ze nodigen anderen uit. Een leerling komt naar de docent met een briefje en een arm in het gips. Op het briefje staat dat de leerling zijn pols heeft gebroken met voetbal dit weekend. Hij vraagt wat hij kan doen deze les. De docent geeft hem een keuzetaak in de organisatie van de les; spelleiding geven op een veldje of een observatieopdracht uitvoeren. De leerling doet liever spelleiding op een veldje. Een leerling komt naar de docent en vraagt of hij vervangende kleding mag gebruiken. Door een verhuizing kan hij nog niet bij zijn sportkleding. Vanuit zijn ooghoeken ziet de docent dat de meeste leerlingen die binnenkomen alvast aan de gang gaan met de activiteit die is klaargezet en op het programma staat voor deze periode. Ze nodigen elkaar uit tot spelen en oefenen

Het is duidelijk dat een goed functionerende groep/klas herkenbaar is aan de binnenkomst. Als er veiligheid is in de groep dan zijn ze nieuwsgierig naar de verschillende activiteiten en vertrouwen erop dat medeleerlingen en docent rekening houden met hun beperkingen en mogelijkheden. Dit vertrouwen is gebaseerd op verleden met de klas en de klassen daarvoor. Bij het binnenkomen van een nieuwe groep is dit stukje verleden zichtbaar. Bij een verstoord vertrouwen in de huidige of vorige groep (en/of docent) is er werk aan de winkel voor de docent LO.

Dit verstoord vertrouwen is niet altijd direct zichtbaar zoals in de hiervoor geschetste voorbeelden. Soms blijkt dat leerlingen zich minder veilig voelen of veilig hebben gevoeld uit verhalen achteraf. Zeker als er geen tijd, gelegenheid of ruimte is om dit te uiten kan dat aanleiding geven voor veel (verborgen) leed.

Beeldvorming van sociale klimaat

Wat zijn manieren om boven tafel te krijgen of de veiligheid en het pedagogisch klimaat op orde zijn in een groep? Hoewel het bij LO meestal snel zichtbaar wordt, blijft het soms onder de oppervlakte. Een manier om dit boven water te krijgen is feedback vragen aan leerlingen. Schriftelijk (anoniem) of mondeling. Een voorbeeld van een feedbackscan voor LO is besproken in het artikel 'Ben jij een excellente gymleraar in de praktijk?' (LO 7, 2014 pagina 18).

Feedbackscan

Beste leerling,

Ontwikkelen doe je als het goed is je hele leven lang. Ook ik kan nog steeds wat leren, maar dan heb ik wel jouw hulp nodig. Dat is de reden dat ik je vraag deze feedbackscan voor mij in te vullen. Kruis bij elke vraag het vakje aan dat het beste bij mij past (1 = onvoldoende, 2 = matig, 3 = voldoende, 4 = goed).

	De docent	1	2	3	4
1	kiest de spelen en oefeningen op niveau uit. Je kan alles meedoen.				
2	legt de oefeningen en spelen goed uit. Je weet wat je moet doen.				
3	geeft uitdagende spelen en oefeningen en tips. Je kunt je verbeteren				
4	let erop dat alles veilig is. Je bent veilig in de les.				
5	hanteert consequent de regels. Je weet precies waar je aan toe bent.				
6	geeft aanwijzingen/complimenten. Je bent gezien door de docent				
7	let op dat we goed samenwerken. Je hebt een prettig gevoel in de klas				
8	heeft plezier in de spelen en oefeningen. Je krijgt zin om mee te doen				
9	laat zien hoe je wordt beoordeeld. Je begrijpt de beoordelingen.				
10	heeft een duidelijk programma. Je weet wat je gaat doen per periode				

Graag zou ik een tip en een top van je willen ontvangen.

TIP:.....

TOP:.....

Hartelijk dank voor het invullen!

Feedbackscan

Vooraf vraag 4,5,6 en 7 geven de docent een indicatie hoe de leerling het pedagogisch klimaat ervaart en door de docent wordt gestimuleerd. Voorwaarde is wel dat leerlingen deze scan anoniem mogen invullen. De docent krijgt beter zicht op hoe leerlingen het pedagogisch klimaat ervaren en het kan aanleiding zijn de aanpak hier op af te stemmen. Vooral als je de scan vaker laat terug komen (iedere rapportperiode?) krijgen leerlingen het gevoel zich te kunnen uiten. Als dat ook aanleiding geeft tot een andere aanpak dan maakt het dit instrument tot een krachtige onderwijs-sturend middel.

De docent vond dat leerlingen tijdens de les niet erg hun best deden. Tijdens het softbal met drie honken en zes velders en twee slagmensen was er volop gelegenheid actief mee te doen. Op een veldje stonden leerlingen in het veld regelmatig niet op te letten en soms met elkaar te kletsen. Andere leerlingen storen zich er aan en beginnen te mopperen. Zodra het schelden wordt grijpt de docent in en zegt dat er niet gescholden mag worden. In de nabespreking vraagt de docent hoe het ging. Er wordt gemopperd door leerlingen dat sommigen niet opletten en niet goed meespelen. "Ik sta toch in het veld en doe toch mijn best" is de reactie van de betreffende leerling. Leerlingen hebben een verschillende perceptie van 'goed' meedoen. "Mogen we nu weg?" vraagt een derde leerling. De docent wilde feedback vragen maar kreeg niet het gevoel dat leerlingen zich goed konden uitspreken

Active reviewing

Een andere manier van snelle feedback is active reviewing. Tijdens de 48^e Thomas Oriëntatiedag op 15 april 2016 in Eindhoven, presenteerden Michiel Hermans en Bart Doemges de workshop over active reviewing. Dit is een manier van snelle feedback vragen aan de klas over persoonlijke ervaringen, met als doel het grip krijgen op groepsprocessen. Veel feedback vragen is essentieel voor het goed sturen van onderwijsprocessen. Het gevaar bestaat dat het (te) veel tijd en energie vraagt (bijvoorbeeld de schriftelijk scan). Bovendien vinden leerlingen het lastig zich verbaal uit te drukken over hun genoegen en ongenoegen. Toch hebben de meeste leerlingen hebben hier wel behoefte aan. Active reviewing is een speelse

Leerlingen hebben gesoftbald. De docent vraagt leerlingen in kring te gaan staan en vraagt aan te geven met duim opsteken wie zijn eigen inzet goed vond tijdens spelen. In een groepje van acht gaan vier duimen omhoog, twee vlak en twee omlaag. De docent prijst de leerlingen met duim omlaag om hun eerlijkheid(!). Daarna vraagt hij of een 'duim omhoog' kan toelichten waarom hij duim omhoog heeft. De leerling geeft aan softbal leuk te vinden, vooral het slaan, en hij wil eigenlijk al spelen op een groter veld. De docent bedankt de leerling en vraagt een leerling met duim omlaag. Deze geeft aan softbal niet zo leuk te vinden omdat hij slecht is in vangen en bang is dat hij de bal in zijn gezicht krijgt. Dat is vorig jaar gebeurd. Hij heeft er nog steeds angst voor. "oh dat wist ik niet" zegt een medeleerling. Wat kunnen we er aan doen vraagt de docent. "Ik ga liever nog even oefenen op gooien en vangen voor ik meespeel" zegt de leerling. "Wie wil helpen?" vraagt de docent. Twee leerlingen bieden zich aan.

en snelle manier even snel terug te kijken op de lesactiviteiten en hoe leerlingen dat ervaren hebben.

Voorwaarde is dat leerlingen wel een soort overeenstemming hebben (al dan niet getekend contract) over hoe ze met elkaar om willen gaan in de les, kort en puntig opgeschreven. Bijvoorbeeld:

- iedereen mag er *zijn* (niemand buitensluiten)
- we luisteren naar elkaar (niet door elkaar praten)
- we hebben respect voor elkaar (niet beledigen of belachelijk maken)
- we doen ons best (met inzet meedoen)
- we helpen elkaar.

In de nabespreking of tijdens een interventie komen leerlingen snel bij elkaar, met de hele klas of met een spelgroepje. Ze staan in een kring en de docent stelt een vraag. Leerlingen geven niet verbaal, maar non-verbaal zichtbaar hun reacties. Bijvoorbeeld door middel van opsteken van duim omhoog, duim vlak of duim omlaag geef je aan wat je vond van je eigen deelname deze les.

Iedereen maakt het zichtbaar. Maar het kan ook door te vragen een stap vooruit te maken (goede inzet), blijven staan (matige inzet), stap achteruit (slechte inzet). Behalve de eigen deelname van de leerlingen kun je ook vragen naar het gehoord/betrokken/gehouden worden in de groep. Indien gewenst vraagt de docent een toelichting.

Er wordt geen kritiek gegeven door medeleerlingen of docent. Alles wat de leerling zegt is zoals hij dat ervaart dus waar (voor hem/haar). Dat is de aanname. De docent prijst de leerling die zijn duim omlaag houdt voor zijn eerlijkheid. Hiermee creëert de docent een sfeer waarin de leerling zichzelf kan uiten (misschien uitspreken). Wel interessant om er achter te komen wat een leerling belemmert.

Op deze manier kan de docent voeling houden met wat speelt in de klas en geeft de docent leerlingen kans zich te uiten en ontstaat er zicht op het pedagogisch klimaat in de klas. ■

Bronnen:

Bax, H, e.a., (2011), *Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding*, Zeist, Jan Luiting Fonds

Foto's:

Anita Riemersma

Kernwoorden:

Pedagogische klimaat, feedbackscan, active review, beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding in praktijk